

Keuterjournaal

Nieuwsbrief van de Keutergroep Westerwolde

Zomer
2026

Nummer 6

Verschiijnt 4x per jaar

foto: Coen Eulderink



Inhoud

- 4 • Van de redactie
- 5 • Tip van het seizoen
- 6 • Terugblik activiteiten
- 7 • Komende activiteiten
- 10 • Het belang van regenwormen
- 13 • Het heft in eigen hand: composttoilet
- 16 • Fotorubriek
- 18 • Column Els 't Jong
- 20 • Mijn favoriete boek
- 22 • Keuterportret van Coen
- 26 • Colofon



Van de redactie

Het aanbreken van de zomer heeft altijd zoveel feestelijks in zich: oogsttijd! Na maanden van hard werken in onze tuinen, kunnen we eindelijk genieten van alles dat gerijpt en volgroeid is. We verwerken vele soorten bessen en bramen tot jam, we eten onze eigen groenten en sommigen van ons wekken of slaan de aardappelen, wortelen, uien en kolen op in (aard-)kelders. We verzamelen zaden voor het volgende jaar en zaaien nog een keer voor alle najaarsgroenten. We drogen kruiden, maken er tincturen van en stekken ze. En we vieren, ook samen dit jaar in september in de vorm van ons oogtfeest!

In dit zomernummer duiken we de bodem in met onder andere artikelen over compost uit ecotoiletten, wormen (2x!), een mooi paddenstoelenboek en een inspirerend portret van Coen. Geniet ervan!



foto: Marcel Konstapel

Tip van het seizoen

Land van Ons

Maroesja Veken

Met zoveel akelig nieuws over de slechte staat van de natuur, pesticiden, pfas en zo meer, kun je je wanhopig of lam geslagen voelen. Soms is het beter om je te richten op positieve krachten die veel impact hebben. Daarom geef ik iedereen graag de tip mee van Land van Ons. Het is zo'n mooi burgerinitiatief en ze willen nu echt groot worden! Hieronder hun nieuwste prachtige filmpje. Je zult de komende tijd waarschijnlijk meer van hen te zien krijgen, omdat ze zichtbaarder willen worden. Koop land als je geïnspireerd bent, het is zeer aan te raden! Je wordt er echt blij en hoopvol van. De producten van Land van Ons zijn onder andere te koop bij Henk en Lianne van Voedselbos Klein Renneborg in Vlagtwedde.

<https://www.youtube.com/watch?v=Ug81UesxTqg>



Land van Ons

Terugblik activiteiten

- Workshop vogelzang door Els 't Jong op 13 mei j.l.

Deelnemer Henk Kiers heeft zijn beleving voor ons opgeschreven:

"Nou, vanmorgen was het dan zo ver; om 8 uur zaten we al aan de koffie en de thee met een lezinkje van Els. Daarna gingen we de tuin in en vervolgens ook nog in optocht in de snijdende noordenwind door de aardappels naar het Kemperparkje. Wat een verrassing dat parkje, en heerlijk luw in het zonnetje. En er kwamen toch heel wat vogels langs, waaronder ook de ons beloofde wiewelaar!

Na afloop was er koffie of thee met taart, het kon niet op! En Els, gul als ze is, gaf ons ook nog een paar plantjes mee. Wat een mooi begin van de dinsdag! Dank je wel Els!"



Komende activiteiten

- De komende maanden zijn er weer mooie keuterochtenden!

Op zondag 5 juli zijn we welkom bij Wilco in Stadskanaal, op 2 augustus bij Frank en Jeanette en op 6 september bij Yvonne en Jeroen.

Kijk op het keuterforum voor meer informatie.

- Zaagworkshops door Marcel:
Workshop 1. Theorie en praktijk

Het kopen van een kettingzaag is niet moeilijk, maar daarmee koop je nog geen inzicht in verantwoord snoeien en vellen. Marcel heeft diverse cursussen gevolgd en veel bomen geveld en dus veel ervaring. Die wil hij graag delen. Hij wil inventariseren of er interesse is in een wat uitgebreidere serie workshops. Workshop 1. Kettingzaag onderhouden en veilig hanteren. Hij behandelt hierin onder andere beschermende kleding, slijpen ketting, luchtfilter schoonmaken en bougie vervangen, veilig starten, kettingrem gebruiken en kachelhout zagen. Deze eerste workshop is op zondagmiddag 26 juli vanaf 13:30 uur op 't Meezenest.

- Zaagworkshops door Marcel:
Workshop 2. Het bos in (begin september)

Een dagdeel in een klein groepje kleine bomen vellen, uitsnoeien en in blokken of stamhout zagen. Naast zijn perceel ligt een verwilderde paddenpoel met daaromheen wilgen- en elzenopschot dat gekapt gaat worden. Daar kunnen we oefenen. Hij behandelt hierin onder andere welk gereedschap je gebruikt naast je zaag, ketting slijpen in het veld, rolverdeling en veiligheid. In principe gaan we gewoon aan de slag en we zien vanzelf welke 'moeilijkheden' we tegenkomen en proberen die dan op te lossen. Deze tweede workshop zal plaatsvinden na het broedseizoen (na 15 augustus) en doet hij met maximaal twee mensen per keer. Er komen meerdere sessies zodat iedereen die mee wil doen aan de beurt komt. Zie voor alle details en voorwaarden het keuterforum onder 'activiteiten'. Opgave via: marcel@meezenest.nl



● Kano-kalm excursie met Willem Vriend

Wie gaat er mee op een rustgevende kanotocht op de Ruiten Aa? Ik nodig je uit om samen met mij in stilte rustig peddelend tot innerlijke rust te komen! Onderweg pauzeren we, drinken we koffie/thee met wat lekkers, en delen we ervaringen. Voor meer info en opgave zie keuterforum onder 'activiteiten'.

● Tal van mooie Zomeractiviteiten in het Voedselbos Klein Renneborg bij Henk en Lianne.

Kunstzinnige en beeldende workshops van Lianne en dansen, open podium, poëtische Voedselbosrondeleidingen en nog veel meer door Henk. Voor alle activiteiten en toelichting en opgave, kijk op het keuterforum of op de website: VoedselboskleinRenneborg.nl/activiteiten

● Oogstfeest zaterdag 12 september

Dit jaar vieren we het grote Oogstfeest bij Els en Coen in Bellingwolde. De voorafjes en het toetje zijn Potluck. De rest van de maaltijd koken we gezamenlijk. Kijk voor alle informatie en opgave op het keuterforum en komt allen!

● Zondag 11 oktober excursie naar tuin in Rolde

Ook buiten Westerwolde zijn er diverse groene projecten. Annemiek kent de tuin van George en Netty aan de Asserstraat net op de grens van Rolde-Assen. Deze mensen zijn daar 40 jaar geleden gekomen met een ideaal om vrij te wonen en zelfvoorzienend te leven. Er is nu de unieke mogelijkheid voor een rondleiding bij hen met uitleg. Een ontvangst zoals wij het gewend zijn met de keuterbijeekomsten.

Dus zij zorgen voor koffie en thee en wij nemen iets lekkers mee. Informeer bij Annemiek of kijk op het forum voor (beperkte) aanmelding en info.

Oproep

Wie wil voor de Fotorubriek voor de herfsteditie zijn of haar favoriete nazomer/herfst foto aanleveren met 2 of 3 regels tekst erbij over die foto? Graag sturen naar maroesjaveken@gmail.com vóór 1 september.



Het belang van regenwormen in de bodem

Annemiek Nieuwpoort

Een samenvatting uit het artikel van Land van Ons (uit: 'Land van Ons' 22-01-2024)

Darwin experimenteerde al met wormen en toonde aan dat wormen intelligente dieren zijn. Inmiddels blijkt uit onderzoek dat wormen een essentieel onderdeel vormen van het complexe systeem van de bodem, want belangrijk zijn wormen absoluut. Voor een gezonde bodem en mogelijk ook voor klimaatadaptatie. Wormdeskundige Roos van de Logt, onderzoeker bij het Louis Bolk Instituut dat zich richt op duurzame landbouw, voeding en gezondheid, studeerde biologie in Wageningen. Tijdens haar studie had de richting Bodembioogie haar interesse, vanwege de sterke overlap tussen biologie en landbouw. De onderzoeksvraag van haar praktijkonderzoek was hoe een

'regulier' bos het beste kan worden omgezet in een 'voedselbos'. Welke methoden zijn er om de bodem te verbeteren? Dat wormen daarbij een essentiële rol kunnen spelen, was al snel duidelijk. Als Roos vertelt, openbaart zich al snel een fascinerend beeld van de regenworm en de grotere betekenis van dit weinig zichtbare diertje. Ook sneuvelt meteen het cliché dat wie zo'n worm met een schop in tweeën klieft, twee levensvatbare wormen heeft gecreëerd. >



Drie groepen

De dertig in Nederland bekende soorten zijn ruwweg onder te verdelen in drie groepen:

1. de strooiselwormen. Dit zijn rode wormen, die in de strooisellaag óp de bodem leven en tot een diepte van tien à twintig centimeter ondergronds voorkomen. Het rode pigment beschermt tegen zonlicht. De strooiselwormen spelen een grote rol bij de vertering van organisch materiaal. Zo voorkomen ze dat gras door ophoping van afgestorven blaadjes "vervilt" en zichzelf daarmee verstikt.
2. de bodemwormen. Deze zijn grijsig, eten van de bodem en poepen die achter zich uit. Zo zorgen ze voor het lossen maken van de grond.
3. de pendelende wormen, die in meerdere soorten zijn onder te verdelen. Een van deze pendelende regenwormen, de Lumbricus terrestris of grote blauwkopworm, graaft diepe verticale gangen en

verbindt zo het grondoppervlak met diepere bodemlagen. In extreme gevallen gaan die wel twee meter diep. Pendelende regenwormen verplaatsen veel organisch materiaal. Ze verzamelen het aan het bodemoppervlak en nemen het in hun lichaam mee naar de ondergrond. Zo zorgen ze voor beluchting, waterinfiltratie en vormen ze een snelweg voor plantenwortels. De worm voelt zich niet overal senang en heeft duidelijke voorkeuren. Je zou kunnen zeggen dat de worm zich uitstekend thuis voelt bij extensieve boerenbedrijven zoals die van Land van Ons. Intensieve, kerende bodembewerking verstoort en beschadigt regenwormen. Extensieve bodems herbergen vaak meer en verschillende soorten regenwormen. Wormen vormen op hun beurt een belangrijke schakel in voedselketen. Voor mollen, vogels, egels, vossen en dassen zijn ze een geliefd maaltje. Laten we onze wormen koesteren! ■

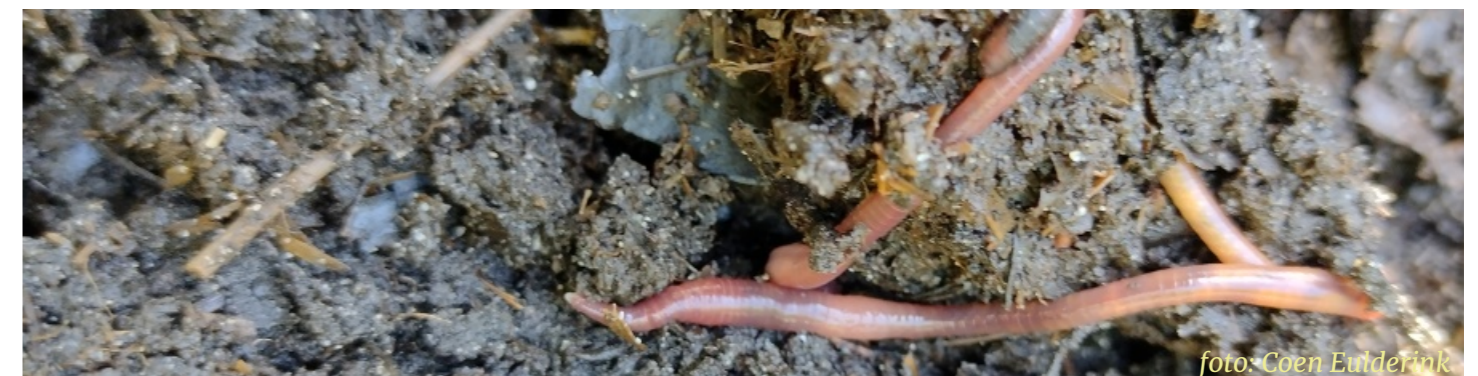




foto: Marcel Konstapel

Rubriek Het heft in eigen hand

Willem van de Sanden

Off-grid leven Deel 1: compost maken met een ecotoilet

In de 70er jaren raakte ik geïnteresseerd in recycling en energievriendelijk leven en bezocht ik een aantal keren de Kleine Aarde in Boxtel en ook het Centre for Alternative Technology in Wales, Engeland. In 'De Kleine Aarde' en 'De Twaalf Ambachten' werd verslag gedaan van experimenten op het gebied van duurzaam en off-grid wonen. Zo kwam ik erachter dat urine en ontlasting gebruikt konden worden om compost van te maken. Nuttig, want waar laat je dat als je wilt leven zonder riool. Ik kwam af en toe op plaatsen waar zo'n simpel toilet stond. Er was vaak op comfort bezuinigd. Daardoor minder populair.

Scheiding

Sommige gebruikers mengen urine en fecaliën. Pies en poep samen stinkt. Een ander probleem is medicijngebruik. Aan te raden is om de compost niet als bemesting van eetbare planten te gebruiken als een toilet ook voor onbekenden is en wanneer jezelf bepaalde medicatie slikt. Zo een toilet is geen wc, want water is niet nodig. Gewoon ecotoiletpapier gebruiken, omdat die te

composteren is. De ontlasting komt in een bak terecht die te legen is op de composthoop. De bak moet elke 3 tot 6 weken gelegegd worden. Eventueel een biologisch afbreekbare zak gebruiken.

Constructie voorbeeld

De hierbij geplaatste aquarel geeft een indruk van een buitentoilet waar ik zelf aan begonnen ben. De tekening is niet op schaal. Oppervlak is ongeveer 120 bij 120 cm. De hoogte dient minimaal 220cm te zijn. Daarmee komen we op het staande plassen. Dit type ecotoilet vereist van de man dat hij zich te nederzet. Tja, dat zijn we niet gewend en om te voorkomen dat clandestien het poepgedeelte wordt verurineert, heb ik een systeem bedacht om het staand afwateren mogelijk te maken terwijl het poepgedeelte op dat moment ontoegankelijk is. Geïnteresseerden kunnen mij mailen. Vanuit het opvanggedeelte wil ik nog een ontluichtings- buis monteren. >



De beide zijwanden heb ik apart geconstrueerd met verticale standers (3 x 3 cm) en daarop horizontale rabatdelen geschroefd. Vervolgens heb ik achterwand en voorkant daartussen gemonteerd. Funderen doe ik op in de grond gegraven tegels. Het huisje staat verzonken op een verhoogde plek in de tuin waardoor je makkelijk naar binnen kan en de poepcontainer vanuit de zijkant weggehaald kan worden. Bedekkingsmateriaal na de daad kan zaagsel zijn. Wij gebruiken de urine niet. Die gaat rechtstreeks via een pvc buis naar de IBA. Het dak wordt bedekt met bitumen dakbedekking, waarvan ik een paar rollen in onze schuur aantrof. Wil je een stuk hebben, dan ben je welkom. Stuur dan even een mail.

Wil je een buitentoilet maken, dan zijn er verschillende opties wat ecologische functies betreft:

- urine en fecaliën bij elkaar, maar dat stinkt en urine kan meteen als compost gebruikt worden, terwijl

poep minstens anderhalf jaar moet rijpen op de mesthoop.

- wil je urine niet of apart gebruiken of alleen de poep, dan is scheiden noodzakelijk – de urine kan naar de composthoop, IBA, zinkput, vloeiveld of riool. Je hebt dan wel een systeem nodig om beide materialen gescheiden te houden.
- wil je niets met je productie, dan kan alles rechtstreeks naar IBA, etcetera. Je kunt dan eventueel een gewone moderne wc-pot in het huisje monteren. Voor het doorspoelen zou ik dan regenwater gebruiken. Handen wassen is nog een niet opgelost probleem. Om nou een aparte waterleiding naar het toilet te trekken lijkt me niet efficiënt. Gezuiverd regenwater is misschien een oplossing. Onderwerp voor mijn volgende eco-verhaal. Succes of zo.

Willem van de Sanden,
wajsan@gmail.com. ■



Fotorubriek



foto: Coen Eulderink



foto: Marcel Konstapel



foto: Coen Eulderink



foto: Marcel Konstapel



foto: Marcel Konstapel



foto: Marcel Konstapel



Column Klimmende wormen en meer

Els 't Jong

Voedsel verbouwen en in je tuin werken lijkt nogal 'down to earth': praktisch en realistisch. Met de poten in de klei en de handen in de modder, veel prozaïscher kan toch niet. Toch kun je in je eigen tuin meemaken dat wonderen bestaan. Als je maar kijkt! Zo viel het mij op een gegeven moment op dat er onderin onze regenton op de moestuin regelmatig **regenwormen** zaten. Levende regenwormen. Hoe komen die daar nou terecht? Die ton is ongeveer driekwart meter hoog. De wanden lopen vanaf de grond naar buiten toe uit en hebben een uitstekend randje. De ton is van plastic dus glad. Tenslotte is de ton afgesloten met een deksel. Ra ra! Eerst dacht ik dat regenwormen onderaan de gieters geplakt zaten die ik in de ton onderdompelde om ze te vullen. Toen heb ik een tijdlang onder de gieters gekeken en

aanklevende wormen verwijderd. Maar nog steeds kwamen er wormen in de ton. Maar eens op internet gekeken. En ja hoor, wormen kunnen verbazend goed klimmen! Op hun buik hebben ze minuscule borsteltjes die dat mogelijk maken. Ik kon toen weinig informatie vinden, maar tegenwoordig klagen mensen steen en been dat wormen trachten te ontsnappen uit hun wormenhotel. Tik maar eens in 'climbing earthworms' en je vindt heel wat fraaie staaltjes. Maar waarom ze nu persé IN mijn regenton willen klimmen? >



foto: Coen Eulderink



foto: Coen Eulderink

Ook wonderbaarlijk is de paring van de **tijgerslak**. Tijgerslakken zijn grote bruingrijze slakken met een tijgerachtig patroon van zwarte vlekken. Ze zijn nooit heel talrijk en richten daarom weinig schade aan. Bijna elk jaar woont er bij ons één in de regenton bij de schuur. Jammer genoeg valt hij zij (ze zijn hermafrodit zoals alle slakken) vroeg of laat in het water en verdrinkt dan. Voor de paring zoeken de slakken een overhangend takje of muurtje en laten zich gezamenlijk zakken aan een stevige slijmdraad. Urenlang kronkelen ze dan om elkaar heen en hun penissen, die wel zo groot zijn als een kwart van hun lichaam, spiralen ook om elkaar heen. Zo wisselen ze pakketjes sperma uit. Hoe kan zoiets bestaan? Dieren die geneens hersenen hebben maar zenuwknopen, en die dan zulk complex gedrag laten zien? Dat is een wonder! **Libellen** kent iedereen wel. Prachtige vliegende juwelen die je ook in je tuin kunt bekijken als je een vijver hebt. Hun vliegvermogen is ongeëvenaard: omdat ze hun vier vleugels onafhankelijk kunnen aansturen, kunnen ze stilhangen in de lucht, verticaal opstijgen en zelfs achteruit vliegen. Ze halen snelheden tot wel vijftig km per uur en behoren daarmee tot de snelste insecten. Ze hebben dan ook geen enkele moeite om hun prooien te vangen. Het model is zo succesvol dat er al 150 miljoen jaar weinig aan veranderd is. Terwijl de meeste soorten planten en dieren binnen een miljoen jaar alweer zijn uitgestorven. Een libel is dus al een wonder op zich. Maar nu komt het: al

die techniek en virtuositeit gebruiken ze slechts zes tot acht weken van hun leven en eigenlijk alleen om zich voort te planten. Want het grootste gedeelte van hun bestaan leven ze als larve in het water, bij de meeste soorten wel twee of drie jaar. Ook daar zijn het geduchte en succesvolle rovers. Maar wat een overkill: al die perfectie, en dat voor een klein stukje leven dat als een soort PS achter hun eigenlijke leven aanhangt. Jammer genoeg is de ruimte beperkt, want ik kan nog wel even doorgaan. Maar houd je ogen open en misschien zie je dan ook een wonder in joen aigen toen! ■



foto: Coen Eulderink

Rubriek **Mijn favoriete boek**

Marith Kuiper

In deze rubriek wordt een Keuteraar gevraagd naar zijn of haar favoriete boek met betrekking op "natuurlijk leven".

Het favoriete boek van: **Coen Eulderink**

Naam van het boek: De Grote Paddenstoelengids voor onderweg

Schrijver: Ewald Gerhardt

Uitgever: Tirion Uitgevers bv Baarn

ISBN nummer: 9052106533

"Dit boek levert mij de meeste kennis van soorten op het moment dat ik ook daadwerkelijk buiten ben op zoek naar paddenstoelen. Het boek ontdekte ik toen ik bij de KNNV zat en ik heb het sinds 2006 in mijn bezit. Het is een compact boek voor onderweg met heel veel informatie over (o.a. eetbare) paddenstoelen. "



Keuterportret Coen Eulderink

Tekst: Joke Leenders

Fotografie: Marcel Konstapel

"Blijf nieuwgierig!"

Het eerste dat opvalt als we de weelderige tuin van Coen en Els binnenlopen zijn de felgele bloemen van de boompioen. Wat een schoonheid! Voor het interview gaan we zitten in de kas die helemaal kaal is gehaald om de luizen te verjagen. Een groot contrast met de rest van de tuin! Coen en Els zijn vijftientig jaar geleden naar het Noorden verhuisd vanuit Dieren, waar ze een kleine, maar gevarieerde tuin hadden. Ze waren op zoek naar land en een rustiger leven. Coen is opgeleid als landschapsarchitect, maar is van vele markten thuis. Hij werkte tot zijn pensioen met veel plezier bij de Hanze Hogeschool aan de automatisering en netwerkbeheer bij informatica. Leuk vond hij vooral het puzzelen en problemen oplossen bij nieuwe toepassingen, wat hij eigenlijk zijn hele leven al doet. Je bekijkt je toekomst, je financiën en je lost de puzzel op.

Variatie

Toen ze hier kwamen wonen was de tuin een groot grasveld met laurierstruiken, coniferenhagen, wat buxustruikjes en weinig diversiteit. Coen: 'De man die er

woonde is overleden op zijn grasmaaier'. Vroeger waren overal paardenweitjes, nu zie je toch dat er meer gevarieerde tuinen komen. De oude generatie verdwijnt. Na al die tijd is de tuin een paradijs waar je eigenlijk niet zoveel werk meer aan hebt. Af en toe voeg je wat toe of haal je wat weg. Coen en Els hebben allebei zo hun eigen ideeën over tuinieren; dat is opgelost door ieder een eigen blok in de tuin te laten beheren. Veel planten die Els kwijt wil, vinden alsnog asiel bij Coen. Het levert een prachtige variatie op van moestuin, bloeiende planten, bomen en twee natuurlijke vijvers, waarvan één het lievelingsplekje van Coen is. Je hebt maar weinig controle over een vijver en daardoor is het spannend om te observeren en beestjes op naam te brengen.

Maar het allermooiste plekje in de tuin is zijn zelfgebouwde muziekstudio. Coen heeft van jongs af aan een grote passie voor muziek en gitaarspelen. Begonnen met klassiek gitaarles speelde hij daarnaast in bandjes. Nu maakt hij eigen muziek en speelt in zijn eigen band, No Funk Allowed. >

Coen is opgegroeid met rock, maar muziek van over de hele wereld trekt hem aan, zoals Afrikaanse, Latijns-Amerikaanse, Oost-Europese en Mongoolse muziek. Hij probeert verschillende stijlen te integreren in zijn muziek. Het blijkt best lastig om muzikanten te vinden die dat kunnen. Popmuziek van nu is overal toegankelijk en vlak; het zegt hem niet zoveel. Variatie vindt Coen ook aantrekkelijk bij de Keuters. Waardevol is het contact met gelijkgestemden met belangstelling voor moestuinen, voedsel, tuin, natuur, met ieder toch een verschillende aanpak. Vanaf het begin was hij betrokken bij dit netwerk. Op een cursus Grunneger Toal ontmoetten hij en Els Marcel en Alice. De rest is historie.

Nu, na een periode van mantelzorg vanwege de gezondheid van Els, kan hij zich weer meer richten op andere zaken, zoals muziek maken. Hij geniet ervan om geen volle agenda te hebben en is altijd nieuwsgierig naar nieuwe dingen. Hoe zit iets in elkaar? Kan het ook anders zijn? Vogels, planten, muziek, de wijde omgeving, andere zienswijzen; altijd staat hij open voor nieuwe zaken. Gevraagd naar zijn favoriete motto noemt Coen de titel: 'De wereld gaat aan vlijt ten

onder' van Max Dendermonde. Geen volle agenda's! Als het mooi weer is, is het fijn om te kunnen gaan wandelen. Hij verveelt zich nooit. Als je muziek maakt of in de tuin bezig bent, vergeet je de tijd gewoon. Wanneer je werkt heb je in je hoofd altijd puzzeltjes die doorgaan. Het is heerlijk om een leeg hoofd te hebben dat open staat voor nieuwe zaken. Wat zou Coen ons als lezers mee willen geven? Blijf vooral niet in je mening steken, maar zoek de relativering en stel zonnig bij. Want de zaken zouden wel eens heel anders kunnen zijn dan hoe het op het eerste gezicht lijkt. Blijf altijd nieuwsgierig, met een actieve geest. Naar planten, dieren, mensen en muziek. ■



foto: Marcel Konstapel



Colofon

- Vormgeving: Coen Eulderink, Jeroen Clemens
- Foto's dit nummer: Marcel Konstapel en Coen Eulderink. Foto's bloemen: Coen Eulderink. Tekening: Willem van de Sanden
- Teksten dit nummer: Joke Leenders, Annemiek Nieuwpoort, Willem van de Sanden, Els 't Jong, Marith Kuiper en Maroesja Veken
- Eindredactie: Maroesja Veken

*Graag kopij voor de herfst-editie aanleveren vóór
1 september via maroesjaveken@gmail.com*

*(De redactie behoudt zich het recht voor bijdragen te redigeren,
in te korten of over te plaatsen naar volgende uitgaven).*

